

Розділ 4

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94(477) «070»

ЛЕСЯ БІЛОВУС

м. Тернопіль

Lesya_Bilovus@i.ua

ПИТАННЯ ПОМІСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ У МАТЕРІАЛАХ ПЕРІОДИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Стаття розглядає українську періодику США як традиційного презентатора питання створення Єдиної Помісної української церкви, дискусійний майданчик для представників різних позицій. Проаналізовані публікації свідчать про те, що статус Помісності сприятиме вирішенню як становища українських релігійних громад за океаном, так і сприятиме збереженню національної ідентичності закордонних українців.

Матеріали україномовної діаспорної періодики США свідчать про те, що сьогодні в Україні та діаспорі поступово зростає запит на національну Церкву, яка могла б об'єднати суспільство, оскільки роз'єднаність українських церков дискредитує імідж України в світі, є постійним джерелом суспільної напруги, становить потенційну загрозу національній безпеці України. Тому створення Української Помісної Церкви також відповідає й інтересам національної безпеки України.

Ключові слова: національна ідентичність, українська діаспора США, українська церква, україномовна періодика.

Сьогодні життєво необхідним для України, яка перебуває, фактично, в умовах війни, є об'єднання українських церков у єдину Соборну Помісну Церкву. Щоб протистояти російській агресії, передусім в поширенні ідеї великодержавного «руського мира», потрібна духовна єдність української нації. За останні чотири роки українці переконалися, що саме Українська церква є таким центром духовного спротиву, а отже і фактичним центром для об'єднання всіх вірян у нашій державі.

Доля української церкви була різною – їй доводилося переживати періоди гонінь і занепаду, розквіту і духовного піднесення. Після проголошення Україною незалежності про створення єдиної Помісної Церкви говорили багато хто: були як прихильники, так і категоричні противники цієї ідеї, були й ті, які сприймали це як нереальну чудову мрію. Коли народ здобуває державність, він претендує, щоб

церква була названа відповідно до держави – так, як це відбулося у Грузії, Румунії, Сербії тощо. Однак Україна пішла своїм шляхом і церковні питання стали ще одним пунктом, відкладеним до вирішення «на потім, до кращих часів» людьми, які так і не збагнули, що це «краще потім» так і не прийде саме внаслідок нерозв'язання статусу Української православної церкви і перетворення релігії в пропагандистську зброю колишнього «старшого брата».

Українська діаспора у США вже давно піднімає питання створення Єдиної Помісної української церкви, сподіваючись, що такий статус вирішить одночасно і становище українських релігійних громад за океаном, сприятиме збереженню національної ідентичності закордонних українців. Українська періодика США традиційно стала презентатором вищевведеної ідеї, дискусійним майданчиком для представників різних позицій.

Свого часу питаннями української діаспори та її періодики у вітчизняній науці займалися В. Губарець [1], В. Євтух [12], Б. Лановик [6], у тому числі духовний аспект став одним із предметів розгляду у роботах Н. Мерфі [7], І. Недошитко [9], В. Чекалюк [12] та ін. У контексті збереження національної ідентичності представляють інтерес праці Л. Нагорної [8], М. Обушного [10] та ін.

Тим не менше у сучасному науковому дискурсі відсутні дослідження, об'єктом розгляду яких стали б матеріали україномовної періодики США на предмет створення Єдиної Помісної української церкви. Через те метою нашої статті є спроба аналізу періодики української діаспори США у контексті порушення питання щодо необхідності об'єднання українських церков в одну Помісну.

Друковані матеріали, передусім, висвітлюють ті історичні події, що привели до розколу української церкви: 1686 р., коли у ганебний спосіб центр українського православ'я з Києва було перенесено у Москву, а сама релігія стала інструментом русифікації, денаціоналізації, втрати ідентичності, що вдалося лише частково подолати у 1921 р. з проголошенням автокефалії. Сьогодні, із настанням незалежної України, Константинополь зрозумів, що надаючи їй незалежний український Патріархат у контексті Вселенської Патріархії, протидіє у такий спосіб Московському патріархату у його підтримці імперських сподівань Росії та унеможливорює його вплив в українській державі. Крім того, кожне засідання церковної Ради митрополії УПЦ в США піднімає й обговорює питання Помісної української православної церкви, вважаючи його пріоритетним як в діаспорі, так і в Україні. Розділення УПЦ в Україні після смерті Патріарха Мстислава на УПЦ (КП) і УАПЦ є негативним явищем не тільки для церкви, а й для держави загалом. Хоча досі конфлікт залагодити не вдалося, на Соборах висловлюються про те, що вибір одного патріарха – необхідний. Це дасть можливість зміцнити становище незалежної УПЦ як в Україні, так і за кордоном, підвищить її престиж, допоможе відвернути широкі маси від московських впливів.

На думку члена Ради Святослава Личика, процес ускладнюється ще й відвертим мані-

пулюванням служителями УПЦ (МП) свідомістю мільйонів українців, зокрема у таких великих центрах як Києво-Печерська та Почаївська лаври, відсутністю інформації, особливо на Півдні та Сході України, про вже пророблену роботу щодо прискорення там процесу об'єднання православних церков. Зі свого боку, УПЦ у США та діаспорі підготувала кілька резолюцій та прохань, які були спрямовані до Вселенського патріарха, бо саме він затверджуватиме остаточне рішення про надання українській церкві статусу Помісної, і звернення до очільників православних церков в Україні про їх більшу активність у вирішенні цього актуального для українців питання. Проте це процес дуже довготривалий і вимагає врахування багатьох чинників, у тому числі і на державному рівні: Московський патріархат має всебічну підтримку своєї країни, українська церква позбавлена підтримки уряду, члени якого на початку 90-х років минулого століття були переважно колишніми атеїстами без досвіду у конфесійних справах. Для останніх, як пишуть періодичні видання, значно прийнятніший Московський патріархат, аніж раптово виринула УПЦ (КП), яка не тільки призводить до неспокою у суспільстві, а ще й наважується висувати вимоги та претензії до влади.

Єпископ Даниїл відзначає також дуалістичність у сучасному християнському світі, коли за всією обрядовістю інколи втрачаємо суть віри. А певні вчинки духовних лідерів можуть відштовхнути молодше покоління, та й старше, від церкви. Зі свого боку, УПЦ в США та діаспорі вважає, що вона може відіграти важливу роль у налагодженні взаємозв'язку між державою та національною церквою. Об'єднаний світовий український єпископат, підтримуваний Вселенською Патріархією, стане тією силою, що не тільки сприятиме утворенню єдиної церкви в Україні, а й впливатиме на уряд останньої з метою стимулювання прихильності до української церкви в їх державі.

Сам Константинопольський Патріарх звернув увагу духовних українських лідерів на те, що, передусім, потрібно знайти спільну мову між собою, а вже потім говорити про всесвітнє визнання українського православ'я.

Поки у ньому панують егоїстичні наміри духовних лідерів, держава не зацікавлена в об'єднаній церкві, бо так їй легше контролювати і маніпулювати народом, у якого немає власного духовного лідера.

На початок минулого століття Україна не тільки була поділена між імперіями, поділ був і конфесійний – на заході греко-католики, а на сході православні російської церкви. Однак опубліковані матеріали свідчать про нуртування складних процесів в українському релігійному житті, які автори статей пояснюють як жорсткою антирелігійною політикою радянської влади, так і пізнішою політичною лібералізацією незалежної України. Десь від 1995 р., на хвилі модерного релігійного піднесення, у діаспорній пресі з'являються публікації, присвячені перемовинам між українськими церквами різних юрисдикцій, що шукали шляхи зреалізувати автокефальну концепцію в українському релігійному житті. Пізніше остання була розширена у концепцію єдиної помісної церкви. Це означає, що церква має бути прив'язана до певної території, нації, держави. Свого часу велися переговори між УПЦ (МП) та УАПЦ, коли певні історичні події, втручання політики в українське церковне життя, що зробили очільником УПЦ (КП) Філарета, призвели до розколу в українському православ'ї, спричинили міжцерковні конфлікти. Автори дописів пояснюють це, певним чином, одіозністю фігури самого Філарета, який в часи СРСР був місцеблюстителем Патріаршого престолу в Москві, але після 1991 р. став активно відстоювати окремішність УПЦ та послідовно її впроваджувати, а також висловлювати бажання змінити відносини із УГКЦ, сівши за стіл переговорів. Автори дописів вже у XXI столітті висловлюють думку, що саме чотири існуючі в Україні церкви можуть створити базу для утворення помісної церкви, зважаючи на спільні точки в їх доктрині та традиції – УПЦ (МП), УПЦ (КП), УАПЦ, УГКЦ. Однак цілком зрозумілим стає і той факт, що тривалі перемовини, певні світоглядні орієнтири ідеологів цих церков, культурні та цивілізаційні пріоритети їх очільників роблять ідею об'єднання досить примарною найближчим часом. Тому вихід вбачають саме у знаходженні релігійного порозу-

міння між однодумцями. У досліджуваних статтях вважається, що найбільш близькими до об'єднання є УПЦ (КП) та УАПЦ. УГКЦ доведеться зробити кілька практичних кроків, щоб об'єднати православний концепт помісності та католицьку ідею вселенськості. Однак УПЦ (МП), якщо до цього додати й останні події в Україні, є не тільки політичним інструментом, а рішучим противником автокефалії, бо, на думку її ідеологів, помісність вже існує на основі єдності із РПЦ. Однак, згідно із друкованими матеріалами, у 2011 р. у резиденції Константинопольського патріарха Собор глав п'яти найдавніших православних церков визнав неканонічними твердження РПЦ щодо її претензій на Україну і наголосив на необхідності дотримуватися тих канонічних кордонів, які були на момент утворення національних церков. Як бачимо, беззаперечним є той факт, що українські християни сьогодні діляться, передусім, не за конфесіями, а як прибічники різних політичних, світоглядних позицій. Зважаючи на вищевикладене, автори статей вважають, що наявність на території Галичини церков УПЦ (КП), УАПЦ, УГКЦ робить надзвичайною її роль у всеукраїнських релігійних процесах, оскільки тут можна обґрунтувати та апробувати різні моделі створення єдиної помісної української церкви, спочатку на парафіяльному рівні, а вже потім і на рівні глав церков. За даними соціологічних опитувань, наведених у статтях, більшість населення України підтримала б спробу реалізації такої концепції та структури, що б її втілювала. У 2014 р. газета «Міст» надрукувала матеріал, який засвідчив розуміння необхідності цієї ідеї в українському суспільстві. Очільники Рівненської ОДА та п'ятеро представників різних конфесій вперше за історію незалежності України підписали Меморандум щодо створення робочої групи, яка буде напрацьовувати механізм об'єднання конфесій. Документ містив ряд положень про визнання України цілісною та прагнення до такої ж єдиної церкви, засудження агресивних дій Росії, розпалювання міжконфесійної ворожнечі, право на релігійне самовиявлення згідно із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». Як зазначено у публікації з цього приводу,

у підписантів були благі наміри, однак такий прецедент створив дещо дивну реакцію в Головній канцелярії УПЦ (МП), коли голова інформаційного відділу з обуренням прокоментував підписання Меморандуму та звинуватив у всьому Київський патріархат, при цьому допускаючи грубі помилки у трактуванні історичних подій та виправдовуючи священників, які благословляли на війну терористів ЛНР і ДНР. Однак початок покладено, ще один щабель утворення єдиної церкви подолано, похитнувши таким чином твердиню «руського міра».

Візит до Києва Вселенського Патріарха Варфоломія I з приводу 1020-річчя хрещення Русі знову дав могутній поштовх щодо обговорення у суспільстві ідеї єдиної української церкви. Причому цей візит спричинив певний перелом у свідомості багатьох вірян: дехто навіть не знав про існування Вселенського Патріарха, а його присутність з нагоди такої дати в Україні свідчить, що саме з Києва християнство поширилося на решту слов'янських територій, а не з Москви. Це важлива річ для самоідентифікації, європейського вибору українців. Крім того, Блаженніший Любомир Гузар офіційно брав участь у всіх заходах за участю Варфоломія I, що дало можливість на сторінках періодики вчергове обговорити питання об'єднання українських церков, куди УГКЦ як церква київської традиції має входити беззаперечно, якщо зважити на те, що її глава навіть оприлюднив та надіслав іншим очільникам українських церков своєрідну дорожню карту щодо створення єдиної помісної української церкви [2].

Тому від 2001 р. періодичні видання українців США документують щорічну дводенну зустріч українських православних і католицьких ієрархів Північної Америки з метою обговорення питань, що стосуються окремих єпархій і митрополій, та окреслити кроки, які можна зробити задля зближення цих церков і показати таким чином приклад церковному життю в Україні. Для цього священник з кожної Церкви робить презентацію про особливості своєї віри, щоб потім можна було обговорити ті проблемні вузли, де важко дійти згоди. Духовні особи надзвичайно задоволені з таких зустрічей, де потрібно

бути богословсько зрілим, готовим відкинути своє нерозуміння «іншого», вміти прислухатись до нього. Спочатку ці зібрання задумувалися з метою ознайомлення священників різних конфесій між собою, а у 2011 р. було вирішено створити постійну Українську православно-католицьку богословську консультацію для підготовки детального аналізу питань, що мають розглядатися вже на самих зустрічах.

Єпископ Даниїл у своєму інтерв'ю газеті «Час і Події» вважає, що Україна все-таки може існувати гармонійно при наявності різних конфесій, бо між ними є значно більше спільного ніж відмінного у національному, духовному, моральному прагненні. Єдине: духовні українські лідери мають не боятися підтримувати і розвивати власні засади при одночасному запозиченні корисних для нас традицій інших культур, народів, християнських осіб, які вони набули протягом свого існування. Крім того, Майдан для більшості українських християн та представників інших конфесій став символом єднання та перекреслив стереотип щодо неможливості міжконфесійного діалогу, це перший крок до євхаристійної єдності.

Сьогодні зустрічі Української православно-католицької богословської консультації презентують як каталізатори для відродження актуальної національної релігійної ідентичності. У 2015 р. учасники зустрічей зробили висновок, що в Україні церква має повернути собі втрачені позиції в суспільстві, окреслили шляхи заохочення щодо стабілізації та встановлення у ній незалежності церковного життя, особливо у контексті агресії з боку Росії, відповідність духовних установ викликам сучасності. Події на Майдані та війна проти України засвідчили, наскільки нам потрібна та власна церква. Тому юридичне невизнання української автокефалії іншими православними церквами турбує багатьох, у тому числі і в діаспорі США, що знайшло своє відображення у друкованих матеріалах періодичних видань. Наприклад, один з найвідоміших українських богословів, церковних аналітиків, речник УПЦ (КП) архієпископ Євстратій Зоря у своєму інтерв'ю, надрукованому у газеті «Міст» та «Час і Події» розповів про

відсутність юридичних прав Москви щодо УПЦ, причини небажання нашого сусіда відпускати Україну з-під свого впливу, шляхи визнання українських церков на прикладі промовистого прецеденту з православною церквою у Польщі (1924) [3; 4; 5].

Таким чином, матеріали діаспорної періодики США свідчать про те, що сьогодні в Україні та діаспорі поступово зростає запит на національну Церкву, яка могла б об'єднати суспільство. Після Майдану ми поступово рухаємось до тієї моделі, яка є в Польщі (тільки у напрямі православ'я. – Л. Б.), де католицизм – це частина національної ідентичності: якщо ти поляк, ти католик» (Н. Зайцева-Чіпак). Сучасний канонічний статус УПЦ (МП) дозволяє використовувати її як один з потужних «ресурсів впливу» політики Російської федерації в Україні. З іншого боку, роз'єднаність українських церков дискредитує імідж України в світі, є постійним джерелом суспільної напруги, становить потенційну загрозу національній безпеці України (сепаратизм, поширення проросійської ідеології тощо). Тому створення Української Помісної Церкви цілком відповідає інтересам національної безпеки України, через те у цьому питанні одностайна позиція вищого керівництва держави є вкрай необхідна.

Список використаних джерел

1. Губарець В. В. Українська етнічна преса США та Канади (1945–1994 рр.): особливості висвітлення україно-американських взаємин : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / Василь Васильович Губарець; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2007. — 20 с.
2. Для УПЦ КП самостійність важливіша від канонічності // Свобода. — 2013. — № 32. — С. 1–2; Ейсмонт В. Реакція УПЦ МП на підписання Меморандуму про єдину Україну та єдину українську помісну православну церкву / протоієрей Віталій Ейсмонт // Міст. — 2014. — 26 листопада; Найдавніші православні патріархати підтвердили неканонічність претензій РПЦ на Україну // Час і Події. — 2011. — № 36. — 07 вересня; Різні конфесії підписали Меморандум про Українську

- помісну церкву // Міст. — 2014. — 20 листопада; Розпочались переговори між УАПЦ і УПЦ // Свобода. — 1995. — Ч. 207. — С. 1, 5; Червак Б. Що робити з українськими греко-католиками? / Богдан Червак // Час і Події. — 2008. — № 43. — 23 жовтня; Юраш А. Єдина Помісна Українська Церква: від мрій до реалій / Андрій Юраш // Час і Події. — 2007. — № 30. — 26 липня.
3. Євстратій Зоря: «Об'єднавшись, українські Церкви чисельно стануть, як весь Московський патріархат» // Час і Події. — 2014. — № 28. — 10 липня; Міст. — 2014. — 31 липня.
4. Зустріч Українських ієрархів 2011 // Час і Події. — 2011. — № 8. — 23 лютого; Старицький І. Православні та католицькі єпископи зібралися на раду / Ізидор Старицький // Українське слово. — 2015. — 27 березня.
5. Іванишин-Угриня С. Владика Даниїл: «Іноді церкві не вистачає людяності» / Світлана Іванишин-Угриня // Час і Події. — 2013. — № 31. — 01 серпня; Ценглевич І. Владика Даниїл: «Ці діти чекають нашої підтримки і вірять, що світ не без добрих людей» / Ірина Ценглевич // Час і Події. — 2011. — № 15. — 13 квітня.
6. Історія української еміграції : Навчальний посібник / за ред. Б. Д. Лановика. — К. : Вища школа, 1997. — 520 с.
7. Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Наталія Григорівна Мерфі; М-во освіти і науки України, Донецький національний університет. — Донецьк, 2006. — 19 с. — Бібліогр. : с. 16–17 (10 назв).
8. Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст [Електронний ресурс] / Л. Нагорна. — Режим доступу : http://www.ipiend.gov.ua/img/monograph/file/Nagorna_50.pdf.
9. Недошитко І. Р. Українська діаспора США у державотворчих процесах в Україні (1991–2011 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Недошитко Ірина Романівна; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. — Тернопіль, 2013. — 20 с.
10. Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність у контексті формування української нації : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.02 / М. І. Обушний. — НАН України. — К. : ІПІЕНД, 1999.
11. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії: [наук. вид.] / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський, А. А. Попок, О. В. Швачка. — К. : Фенікс, 2003. — 227 с.
12. Чекалюк В. В. Преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців (1939–2005) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з соц. комун. : спец. 27.00.01 / Чекалюк Вероніка Василівна; Київський національний університет імені Т. Шевченка. — К., 2008. — 13 с.

LESYA BILOVUS
Ternopil

MATTER OF UKRAINIAN UNIFIED INDEPENDENT CHURCH IN UKRAINIAN DIASPORA'S PERIODICALS OF THE USA AS THE FACTOR OF NATIONAL SELF-IDENTITY

In the article Ukrainian periodicals of the USA are treated as a traditional platform of different points of view about establishing of the Ukrainian Unified Independent Church. The analysed articles prove that Unified Independency will improve the status of Ukrainian religious communities over the ocean as well as save the national identity of foreign Ukrainians.

Nowadays published materials of Ukrainian diaspora highlight the increasing interest to the National Church in Ukraine and abroad. The author of the research suggests that the National Church can unite the society taking to the consideration the fact that separation of Ukrainian churches discredits the image of Ukraine in the world, causes strong social tension and can harm the national security of Ukraine. That is why the establishing of Ukrainian Unified Independent Church meets the interests of national security of Ukraine.

Key words: Ukrainian Unified Independent Church, national identity, Ukrainian diaspora of the USA, Ukrainian periodicals.

ЛЕСЯ БИЛОВУС

г. Тернопіль

ВОПРОС ПОМЕСНОЙ УКРАИНСКОЙ ЦЕРКВИ В МАТЕРИАЛАХ ПЕРИОДИКИ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ США КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ САМОИДЕНТИФИКАЦИИ

Статья рассматривает украинскую периодику США как традиционный презентатор вопроса создания единой поместной украинской церкви, дискуссионную площадку для представителей разных позиций.

Проанализированные публикации свидетельствуют о том, что статус поместности будет способствовать решению как положения украинских религиозных общин за океаном, так и способствовать сохранению национальной идентичности иностранных украинцев.

Материалы украиноязычной диаспорной периодики США свидетельствуют о том, что сегодня в Украине и диаспоре постепенно растет запрос на национальную Церковь, которая могла бы объединить общество, поскольку разобщенность украинских церквей дискредитирует имидж Украины в мире, что является постоянным источником общественного напряжения и представляет потенциальную угрозу национальной безопасности Украины. Поэтому создание Украинской Поместной Церкви также отвечает и интересам национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: национальная идентичность, украинская диаспора США, украинская церковь, украиноязычная периодика.

Стаття надійшла до редколегії 11.11.2017

УДК 929(470)«Вернадський»

ЄВГЕН МЕЛЬНИКОВ

м. Миколаїв

РОЗДУМИ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ПРО РЕВОЛЮЦІЮ І НАУКУ

Сучасну науку не можливо уявити без вкладу цього вченого – В. І. Вернадського, одного із свідків переходу від імперського до комуністичного суспільного життя. Невтомного шукача наукової істини, борця за нові відкриття, з якими пов'язана сучасна буденність та нове неосяжне майбутнє.

Ключові слова: геохімія, психосфера, ноосфера, антропосфера.

Немає нічого сильнішого за спрагу пізнання, та сили сумніву. Цей пошук, це прагнення – є основою всієї наукової діяльності, шукаючи правди, я відчуваю, що можу вмерти, можу згоріти шукаючи її але мені важливо знайти, і якщо не знайти, то прагнути знайти її, цю правду, яка б вона не була гірка, приманлива та скверна.

В. І. Вернадський

Дослідження постаті та наукових здобутків В. І. Вернадського є актуальними і на сьогоднішній день та викликають багато суперечок серед дослідників. Неопрацьованим залишається науковий доробок вченого як в галузі природничих наук, так і його суспільно-

політична діяльність і пов'язанні з нею роздуми. Історико-біографічний портрет вченого відобразили у своїх наукових працях наступні дослідники: Гумілевський Л. І. [1], Росов В. [2], Агафонов В. К. [3], Галімов Е. М. [4], Гирич І. Б. [5], Казначеев, В. П. [6].